

נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, פטור
מקרבן עולה ויורד⁴⁸⁷. וכן אם נשבע לקיים
מצווה ולא קיים פטור. שהיה בדין שיהא חייב⁴⁸⁸, כדברי רבי יהודה בן
בתירא⁴⁸⁹ 490, שאמר, מה הנשבע על דבר הרשות שאינו מושבע עליו
מהר סיני הרי הוא חייב עליו, מי שנשבע על מצוה שהוא מושבע עליה
מהר סיני אינו דין שיהא חייב עליה⁴⁹¹?. אמרו לו, לא! הרי יש חילוק
ביניהם. שבשבועה על דבר הרשות מן הדין מתחייב, שכן חייבים בין אם
נשבע בלשון 'לאו' ובין נשבע בלשון כ'הן'. תאמר בשבועת מצוה, שלא
עשה בה 'לאו' כ'הן', שאם נשבע לבטל ולא ביטל פטור.

גמרא

תנו רבנן, לומדים מהכתוב "לְהִרְעֹ או
לְהִיטִיב"⁴⁹² שמקיימים הטבה והרעה זה לזה,
מכאן שחייב רק אם נשבע בדבר הרשות להרע לעצמו⁴⁹³ או להטיב
לעצמו ולאחרים, ועבר על השבועה. וממעטים שלשה מקרים: 1.
הנשבע לבטל את המצוה⁴⁹⁴ ולא ביטל⁴⁹⁵, 2. נשבע לקיים את המצוה⁴⁹⁶

"להרע או להיטיב" אוציא נשבע
לקיים או לבטל מצוה שפטור

487 יש מחלוקת ראשונים אם חייב מלקות, עיין קצוה"ח ע"ג.

488 הנשבע לקיים ולא קיים.

489 הנשבע לקיים ולא קיים. רש"י

490 רש"י גרס כדברי ר' יהודה בן בתירא ולא גרס דברי משום שבמשנה שנינו פטור ולר' יהודה בן בתירא חייב
כמו ששנינו לקמן במשנה. ולרבי"א היה נראה לקיים את גירסת הספרים שר' יהודה מודה בנשבע שלא לאכול
נבילה ואכל שפטור, שאין איסור חל על איסור. ולעיל (ד' כג:) הקשו שבנבילה הוא מושבע ועומד מהר סיני.
ומשמע שאין חולק בדבר, ודוקא בלקיים המצות כגון לישב בסוכה או לאכול מצה ר' יהודה מחייב. שבגדרים
אמר מנין שנשבעין לקיים המצות שנא' נשבעתי ואקיימה ולכן חייב עליה קרבן. ובירושלמי שנינו שר"י מודה
בשלא אוכל נבילה ואכל שפטור. ואפ' לגרס דברי ר' יהודה, וה"פ לקיים מצוה פטור דהיינו שלא אוכל נבילות,
יש מקום שבדין חייב כגון לישב בסוכה דברי רבי יהודה בן בתירא. תוס'.

491 תימה מטעם זה למה אין איסור חל על איסור?, ואם משום שלומדים מ"ומתו בו כי יחללוהו" פרט לזו
שמחוללת ועומדת. ולומדים מכאן שכהן טמא שאכל תרומה טמאה פטור. כיצד עושים קל וחומר נאמר שאיסור
שאינו חל על איסור יוכיח. תוס'.

492 הדרשה זו שלא כר"ע שאמרו לעיל שהוא דורש בריבויים ומיעוטים ומה מיעט מיעט דבר מצוה. תוס'.

493 לא צריכים בבא זו אלא להשמיע שאדם רשאי לחבול בעצמו. והיא מח' בהחובל. תוס'.

494 ותהא קרויה הרעה שהוא מריע לעשות, שמבטל את המצוה. רש"י.

495 מה הטבה רשות, פירוש שאינה בביטול מצוה וכן מפרשים לקמן. תוס'.

496 ותהא זו קרויה הטבה שהוא מטיב לקיים מצוה. רש"י.

ולא קיים, 3. נשבע להרע לאחרים⁴⁹⁷ ולא הרע. ומנין לרבות את הנשבע להטיב לאחרים? לכך נאמר "או" לרבות. ואיזו היא הרעת אחרים? אכה את פלוני ואפצע את מוחו.

צריך שהטבה תהיה דומה להרעה ואקיש הטבה להרעה
שואלת הגמרא, מנין שהכתובים מדברים בדבר הרשות, אולי הם מדברים בדבר

מצוה⁴⁹⁸? עונה הגמרא, כיון שמקישים הטבה והרעה זה לזה, צריכים שההטבה תהיה דומה להרעה, והרעה דומה להטבה. וכמו שנשבע להיטיב לעצמו בלשון 'שבועה שאוכל' אינה באופן שעל ידי שבועתו מבטל מצווה⁴⁹⁹ שהרי מרע לעצמו, ושייך רק כשנשבע להיטיב על ידי שנשבע לקיים מצוה⁵⁰⁰, אף כשנשבע בלשון הרעה 'שלא אוכל' אינה בנשבע לבטל מצוה אלא לקיים מצוה. ואם כן למה כתבה? הרי הרעה זו היא הטבה לענין מצוה, והרי כתבה?. וכן אקיש הטבה להרעה, מה כשנשבע להרע בלשון 'שלא אוכל' אינה בקיום מצוה⁵⁰¹, אף כשנשבע להטבה בלשון 'שאוכל', אינה בקיום מצוה אלא בביטול מצוה, כגון שאוכל חמץ בפסח. ואם כן למה כתבה? הרי הטבה זו היא הרעה והרי כתבה!.

הדברים לא נכ' בדבר מצוה ממה שצריך "או" לרבות הטבת אחרים
דוחה הגמרא, שאם כן אפשר להקשות גם בדבר הרשות. אקיש הרעה להטבה, כשם שהנשבע לטובה בלשון 'שאוכל' אין כוונתו להרע לגופו, אף כשנשבע לרעה בלשון 'לא אוכל' לא מדובר שמרע לגופו, וכגון שנשבע ש'לא אוכל דברים הקשים לגוף'. וכיון שזה נחשב להטבה, הרי כתובה הטבה. ואקיש הטבה להרעה, כשם שהנשבע לרעה בלשון 'שלא אוכל' אין כוונתו להיטיב לגופו, אף כשנשבע לטובה בלשון 'שאוכל' אין כוונתו להיטיב לגופו, וכגון שנשבע ש'אוכל דברים הקשים לגוף'. וכיון שזה נחשב להרעה, הרי כתובה הרעה⁵⁰²? אלא, אם הכתוב היה מדבר במצוה,

497 הבבא הזאת נשנתה משום הסיפא שרוצה לרבות הטבת אחרים. תוס'.

498 פ' אף בדבר מצוה. וכוונת הכתוב 'להרע' כגון לא אוכל מצה שהיא הרעה גמורה שמריע לגופו ולנפשו, ו'להיטיב' כגון אוכל מצה שהיא הטבה גמורה שמטיב לגופו ולנפשו. תוס'.

499 כגון אוכל ביוה"כ או אוכל חמץ בפסח שאינה הטבה, שהרי גורם רעה לנפשו. רש"י.

500 כגון אוכל מצה בלילי פסח. רש"י.

501 כגון לא אוכל חמץ בפסח שאינה נקראת הרעה לענין מצוה.

502 תימה שיש הרעה בדבר הרשות דומיא דהטבה והטבה דומיא דהרעה. מה הטבה שאינה בביטול מצוה ומותר

כיון שהתרבה הרעת אחרים על ידי שנשבע לבטל מצווה, האם צריך
”או“ לרבות הטבת אחרים, אלא ראייה שמדובר בדבר הרשות⁵⁰³.

לר' יונתן א"צ "או" לחלק שואלת הגמרא, הרי צריכים את המלה "או"
לחלק, שאם היה כתוב "להרע ולהיטיב" היינו
אומרים שאינו חייב עד שישבע על שניהם? ואומרת הגמרא, דבר זה
מובן לרבי יונתן הסובר שאין צריכים לכתוב "או" כדי לחלק, אבל
מה אפשר לומר לרבי יאשיה. ששנינו בברייתא, נאמר: "כִּי אִישׁ אִישׁ
אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלֵל דָּמּוּ בּוֹ".
רבי יאשיה אומר, אין אנו לומדים מהכתוב אלא למקלל את אביו ואמו.
וממה שכתוב "אָבִיו וְאִמּוֹ קָלֵל" ללמד⁵⁰⁴ שהוא הדין במקלל אביו או
אמו. ורבי יונתן אומר, מהכתוב משמע שניהם כאחד ומשמע אחד בפני
עצמו⁵⁰⁵, עד שהכתוב יפרוט לך יחדיו⁵⁰⁶. וממילא לרבי אושעיא צריכים
את הריבוי ללמוד שחייב על הרעה והטבה לחוד?

כר' יאשיה וסבר כר"ע שדורש ריבוי מתרצת הגמרא, אפילו נאמר כרבי יאשיה
ומיעוט שהמלה "או" אינה מיותרת, לומדים שלא

מדובר במצווה, כיון שהתנא סובר כרבי עקיבא הדורש רבויים ומיעוטים.
אם הכתוב הוא בדבר הרשות המיעוט ממעט דבר מצוה, אבל אם הכתוב
הוא בדבר מצוה מה מיעט, הרי אין לך דבר הראוי למעט כנשבע לבטל
את המצוה, ואם זה חייב כל שכן כל שאר שבועות⁵⁰⁷! אלא ודאי שביטול
מצוה התמעט, וקיום מצוה מתמעט, ממה שאינו בלאו והן.

לעשות שאל"כ אינה הטבה, אף הרעה שמותר לעשות כגון לא אוכל ככר זו. ומה הרעה שאינה בקיום מצוה שאין
חובה לעשות, אף הטבה כן כגון אוכל ככר זו. שלמה לנו להקיש לגמרי עד שיקשה הטבה גופה הרעה היא הרעה
גופה הטבה היא כיון שאנו מוצאים להשוותם. תוס'

503 תימה א"כ למה חכ' אומרים במשנה תאמר בשבועת מצוה שלא עשה בה לאו כהן, הרי אפ' לומר שלהרע לא
מדבר בדבר מצוה. ממה שצריך או לרבות הטבת אחרים, וצריכים הטבה דומיא דהרעה שבדבר הרשות. ואינה
קושיה אפ' שלא כ' כאן קיום מצוה מ"מ נלמד מקל וחומר. תוס'.

504 בראש המקרא סמך קללה לאביו, ובסופו סמך קללה לאמו. רש"י.

505 וצריכים את הריבוי של סוף הכ' לרבות מקלל לאחר מיתה, וכן פי' בסנהדרין. רש"י.

506 ולר' יאשיה צריכים לכתוב יחדיו בחורש בשור ובחמור שלא יתחייב אפי' אינם קשורים יחד כמה שא'
בירושלמי שצריך למעט קושר אחורי הקרון. וגם בלבישת צמר ופשתים שלא לאסור אפי' אינן תכופים כגון שני
מלבושים אחד של צמר ואחד של פשתים. תוס'.

507 וא"ת שנא' שמיעט לשנות את הידוע, ודבר שאינו בלהבא לשמואל, ודבר שאינו בלאו והן אליבא דרב. וי"ל
שהם שקולים כמה שפי' לעיל. ואם מרבים את זה מרבים את זה. ועוד שא"כ יכתוב לעשות ושלא לעשות, ולא
בלשון הרעה והטבה. תוס'.

ר"י יאמר האם הכ' לא ריבה הטבת אחרים
וחכ' יאמרו ששם ישנו בלא איטיב

למדנו במשנה שלרבי יהודה בן בתירא,
חייב אף שנשבע על המצווה. מה אם

הרשות שאינו מושבע עליו מהר סיני הרי הוא חייב, מצוה שהוא מושבע עליה מהר סיני אינו דין שיהא חייב. ושאלוהו חכמים, הרי הם חלוקים, שבשבועת הרשות עשה בה לאו כהן, ובשבועת מצוה לא עשה בה לאו כהן. ואומרת הגמרא, שרבי יהודה בן בתירא יכול לענות לחכמים, שכשם שהכתוב ריבה הטבת אחרים אף על גב שאינה בכלל הרעת אחרים, כך כאן התורה ריבתה בקיום מצוה אף על גב שאינו בביטול מצוה. וחכמים יאמרו, ששם יכול להשבע ש'לא איטיב' לאחרים, אולם במצווה אינו להשבע בלשון ש'לא אקיים'.

משנה

מי שאמר 'שבועה שלא אוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה, שבועה שלא אוכלנה' ואכלה, אינו חייב אלא אחת, מפני ש'אין שבועה חלה על שבועה'. זו היא שבועת בטוי שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד. 'שבועת שוא', חייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור.

גמרא

שבועה שלא אוכל ככר זו כשאכל כזית
חייב שלא אוכלנה כשאכלה כולה

הגמרא שואלת, למה צריכים לומר
'שבועה שלא אוכל', 'שבועה שלא אוכלנה' בשתי לשונות שונות? עונה הגמרא, כדי להשמיע שרק אם אמר, 'שלא אוכל' שמשמעות הלשון אפילו מקצתה, וחזר ואמר 'שלא אוכלנה' שמשמעות הלשון כולה, אין שבועה חלה על השבועה שלא הוסיף בשבועתו השניה, ואינו חייב אלא אחת. אבל אמר 'שלא אוכלנה' והתכוון לכולה, וחזר ואמר 'שלא אוכל' וכוונתו אפילו משהו, אם אכל את כולה חייב שתים, כיון שבשבועתו השניה הוסיף על הראשונה אכילת משהו, וכיון וכשאכל את הכזית הראשון חייב משום השבועה השניה, וכשגמר ואכל את כולה חייב משום שבועה ראשונה. כמו שאמר רבא, אם אמר 'שבועה שלא אוכל ככר זו' כיון שאכל ממנה כזית חייב. ואם אמר 'שלא אוכלנה', אינו חייב עד שיאכל את כולה.

אם נשאל על הראשונה השניה
חלה

שואלת הגמרא, מדוע המשנה מזכירה את
השבועה השלישית, הרי כבר שמענו שאין

שבועה חלה על שבועה? מבארת הגמרא, המשנה מונה את השבועות
האחרונות שאינן חלות כדי להשמיע שכשנשבע שבועה על שבועה אין
חיוב אלא על השבועה הראשונה. אבל השבועות האחרונות לא יצאו
לבטלה, ואם תמצא ריוח היא תחול. והנפקא מינה היא למה שאמר רבא
שאם נשאל על הראשונה עלתה לו שניה תחתיה, ונאסר בכך משום
השבועה השניה. וכן אם נשאל על השתים חלה על השלישית⁵⁰⁸.

נדר ב' נזירות מנה א' והפריש קרבן ונשאל
על הראשונה עלתה שניה בראשונה
ומביאה הגמרא ראייה ממה ששנינו
בתוספתא במסכת נזיר, מי שנדר שתי

נזירות⁵⁰⁹, ומנה ראשונה והפריש עליה קרבן לתגלחתו. ואחר כך נשאל
על הראשונה, עלתה לו הנזירות השניה בימים שהיה נזיר בשביל
הראשונה, ואינו צריך לשמור נזירות שניה, ומביא עליה את הקרבן
שהפריש. שהנזירות הראשונה עיכבה את השניה מלחול, וכיון שנשאל
על הראשונה, נמצא המנין למפרע של שניה. וכן במי שנשבע כמה
שבועות, אן נשאל על הראשונה השניה חלה במקום הראשונה. דוחה
הגמרא את הראייה, שבנזירות אפילו אם לא נשאל על הראשונה הנזירות
השניה לא יצאה מפיו לבטלה, שהרי אחרי שימנה לראשונה הוא חייב
למנות לשניה בלא שאלה⁵¹⁰ 510. אבל כאן, בשבועות יתכן שכשיצתה
מפיו השבועה השניה יצתה לבטלה, ולא תחול עוד.

508 שהחכם עוקר הנדר מעיקרו, שהרי פותח לו בחרטה, וכמו שלא נדר, וחלה השניה למפרע. רש"י.

509 סתם נזירות ל' יום. רש"י.

510 וכיון שהוא דבר העומד להיות כשימצא מקום הרי מצא מקום למפרע על ידי שאילה לחול מיום ראשון,
לפיכך המנין עולה לה. רש"י.

511 בפ"ב דנדרים דחו כגון שקיבל עליו ב' נזירות בב"א. ונראה ששם חשבו לפשוט שמדובר כגון שא' הריני
נזיר היום הריני נזיר היום. כרב הונא שאמר שדאין נזירות חלה על נזירות. ודחו כגון שקבל עליו ב' נזירות בב"א
ואינו דומה לשבועה. אבל בסוגיינו רצו להביא ראייה אפ' אם נאמר שנזירות חלה על נזירות או שקבל עליו ב'
נזירות בב"א כיון שמנה אותו מנין מנה לשם הראשונה איך תעלה לו לשניה בראשונה. אם לא משום שאו' אי
משכחת שניה רוחא חייל', וה"ה בשבועה. ותיירצו ששם יש את השניה שכשיסיים את הראשונה שניה חלה.
ונראה שכשהק' שם לר"ה שא' שאין נזירות חלה על נזירות ממי שנדר שתי נזירות, ותיירצו כגון שקיבל שתי
נזירות בבת אחת. היו יכולים לתרץ שאע"ג שאין נזירות חלה על נזירות אי משכחת רוחא חיילא כדרבא. אלא
שהש"ס מתרץ לפי מה שהמקשה לא העלה בדעתו את ד' רבא. תוס'.